

Pogled iz drugog kuta BRANKO DESPOT O razmimoilaženju čovjeka naspram samoga sebe i Drugih!

Razgovor vodio: Dražen Zetić

Spectrum: Današnji čovjek ne prihvaća, on izabire. Postaje nijem.... pred misterijem odvraća pogled... ne želi postajati, negoli samo poživjeti do sutra. Kada će se početi događati susret... Smijemo li se danas više uopće nadati... i samo negdje u primisli zaustiti tu Riječ: susret Čovjekom s Čovjekom...

Temeljni problem današnjice ogleda se u izbjegavanju procesa postojanja Čovjekom. Vječito napregnuti, zaboravljamo sami sebe. Suština nas samih ostaje izvan nas samih. Razoružani od samih sebe – krupnim koracima udaljavamo se od samih sebe, svoje otajstvene jezgre: *osobnosti*. Pitanje: Što je trunka spasa? Što nas može odvaditi od gubljenja samih sebe? Gdje naći vlastiti put otkupljenja...? Ima li ga uopće više...?

Čovjek današnjice zapostavlja samoga sebe. Napušta tišinu kao što neke majke napuštaju svoju djecu nebrojenim sirotištima. Prezire odmor... Riječi. Upravo se tu otvaraju najbolniji procijepi današnjice: *Svijet je u strahu od samoga sebe...* Ne poznaje se više...

Čovjek gubi svoju povijesnost postajući bespovijestan. Ne sjeća se. Ne prepoznaje. Na nalazi. Ne prihvaća. Kako objasniti ne-srdačnost ljudskoga srca? Čije je srce u Čovjeku, ako ono nije čovjekovo? To je *pitanje*, na koje svatko od nas *sam sebi* treba dati *odgovor*.

Evo, ovim pomalo začudnim početkom, ponajprije Vas pozdravljam dr. Despot, također ujedno i zahvaljujem što ste pristali prihvatiti poziv da razmijenimo pokoju riječ o *O razmimoilaženju čovjeka naspram samoga sebe i Drugih*. Današnji čovjek je jednostavno postao: Stranac vlastitoga života, Tragač koji bi tragao za vlastitim ishodištima bez grčevite neizvjesnosti traganja... napuštajući Druge izgubio je samoga sebe.

Spectrum: Kako se postaviti prema toj spoznaji? Čovjek je stjeran u kut... ima li uzmaca pred Riječju koja stvara... Čovjeka čini Čovjekom? Na ta i takva slična pitanja upravo će biti ovdje, i na ovome neznatnome mjestu u svijetu današnjice, ponajvećma Riječi. S prof. dr. sc. Brankom Despotom ushjtjedosmo, baš ovdje, baš prilikom 40. godina postojanja

našega voljenog Spectruma, progovoriti. Šutjeli smo desetljećima, vrijeme je... ili će kamenje govoriti

... pa započnimo

Spectrum: Zašto se današnji čovjek osjeća iz-bačen u svijet? Zašto više ne govori Bogu?

Dan je svaki dan (i noć). Današnjica je Dan u svim danima. Otuda je nužno, pita li se za *zašto* današnjosti *čovjeka* ili ma čega drugog, prethodno postaviti pitanje porijekla oseburne današnjice (epohe, vijeka, doba, vremena). Današnjica je očigledno takovo vrijeme kojemu je sve bivše i sve buduće ono koje više nije ili ono koje još nije. To je vrijeme koje ništi kako svoju prošlost tako i svoju budućnost i vremeni svoje puko sada kao jest-bitu. To i takovo vrijeme nužno iz-bacuje svako (uvremenljivo) bijuće na površinu onoga sada-jest. Čovjek tu svagda (*svagdan*) tek sada-jest, iz-bačen iz punine vremena u zgoljnu su-vremenu prazninu stvari među stvarima i drugih, drugog čovjeka i to kao pojedinca (individuum, ἄτομον), a cjelina toga drugog (stvari, *društvo*, *privoda*), u svjetlosti (ili mraku) današnjice, zove se *svijet*. Čovjek se *osjeća* iz-bačen jer jest tako da je iz-bačen kako iz vremena tako i iz sebe sama (iz svoga bitstva, naravi, zajedništva bitstva i punog vremena) na površinu onoga jest-sada-bitu. Taj i takav čovjek ne govori, ne može govoriti, on brblja: bilo znanstvenim, bilo svakidašnjim jezikom onoga jest-bitu; on pri tome *misli* tako da sudi (*S jest P*) ili računa ($a=b$, jednači, izjednačuje, funkcionalizira, komunicira etc.). *Govor* stvari (prosudljivih, procjenjivih, mjerljivih i obračunljivih) njegov je jezik prevediv na bilo koji jezik. Bilo bi zaista pravo čudo da ima Boga koji bi mogao i bio voljan čuti i slušati takav *govor*. Koji jezik i koji govor bi uopće mogao biti primjeren Bogu i njega dostojan, to, kao pitanje, još tu uopće nije niti upitano. *Današnji čovjek više ne govori Bogu*, jer se Boga ne može o-govarati osim sada-bitu (nunc stans, i u tom smislu *actus purus*). Theo-logía, prevede li se kao Bogo-zborenje, morala bi proniknuti (oznaniti, osvjestiti) porijeklo današnjice, da bi, neoskrvnjena izvitope-

SPECTRUM
časopis
studenta
KBF-a

RAZGOVORI

renim vremenom, uopće mogla pronaći mogućnost nevine, čiste, božanskosti Boga primjerene riječi.

Spectrum: Gdje se kriju uzroci navlastitog gubljenja samih sebe? Gdje je ostalo po strani izgubljeno slušanje (verlorenes Hören)?

Zdravi razum kaže: nije moguće niti sebe izgubiti niti sebe naći (zadobiti, usvojiti), nego, ti jesi što jesi (o tko tu ionako nema govora, jer vlada princip: A jest A). Filozofija, pa i religija (ukoliko se ne vulgarizira u skolastiku i apologetiku), zatvorene su za zdravi razum (ekstremni slučaj zdravorazumskog nesporazuma s filozofijom: *analitička filozofija*). U filozofiji iskršava pitanje: kako je uopće moguće *gubljenje samih sebe*, religiozitet (kršćanski) pretpostavlja, naprotiv, iskonsku prisebnost i *pad, istočni grijeh*. Ostanimo pri filozofiji. Da ono bijuće (ne samo *čovjek*) nije pri sebi, da mu nije biti ono tko ili što ono jest, nego da jest izvan sebe, sebi samom tuđe, da jest svoja vlastita ne-istina – jedan je od *motiva* filozofiranja. *Uzroci* toj laži, te iskrivljenosti, izopačenosti onoga biti svega bijućeg, imaju se filozofijski istražiti. *Slušanje* pak sebstva (*sobstva*) onoga biti, po-slušnost, moguće slaganje (ὁμολογία) s tim sebstvom, rezultat je jednog mogućeg puta filozofiranja. Već kroz Heraklita (u prvome *fragmentu*), mogućnost, mogućnost ne-slušanja progovara tako da se čovjek (*ljudi*) *rada* bez sluha za logos onoga biti svega bijućeg (ὁ λόγος τοῦ ἑόντος), i da to prvotno (τὸ πρῶτον kao λόγος, zbor, sabor, iskonsko sebstvo svega) nije u stanju čuti (da za njega nema sluh, da ne može ići u korak s njime), niti prije no ga čuje, niti čuvši ga – bez filozofiranja. *Izgubljeno slušanje* ostaje, nužno, vazda *po strani* u nefilozofiji, u afilozofijskom ili tek prividno filozofijskom životu.

Spectrum: Kako povratiti izgubljeno? Izgraditi nepovraćeno?

Prije svega tako da se prestane tražiti na krivi način. Mora se zaboraviti svaku moguću opsjenu, samo-obmanu, *opijum*, između ostalog znanost (matematiku, fiziku, *društvene* znanosti), politiku, tehniku, kibernetiku, zabavu i dokolicu. Zaboraviti, naravno, nije isto što i zanemariti, ignorirati. Već je kroz Platona izašlo na vidjelo: nema sreće za pojedince i narode bez istinske filozofije, istinskog filozofiranja i istinskog filozofa. (Da *Politeia*, u čijem vidokrugu taj izvid sebe iskazuje, nije *Država*, nego po intenciji barem – pravo ustrojstvo pravog zajedništva – to, nažalost, uslijed jedne duge, stvar krivotvoreće tradicije, valja uvijek iznova isticati). Ako se to ne vidi, filozofija je prazna riječ. Problem (τὸ πρόβλημα), ono pred nas bačeno, jest *samo*, kako probuditi filozofiju, tu nužnu potrebu, potrebu nužde, koja, paradokсно, drijema, usnu-

la je, a jedina bi morala biti budna. Istinska filozofija jest, moglo bi se Vašim riječima reći, *izgradba nepovraćeno*.

Spectrum: Susreti počinju prestajati. Ima li nade da se počnu pojavljivati?

Susret, sret, sreća, susreća, sastanak s bitnim, obretaj u istovjetnosti sa sebstvom, istinsko biti kao *obretelj* (=ono što se obrete, sadržaj), različiti su iskazi jednog te istog: onoga što filozofija mora moći omogućiti i k čemu smjera. *Susreti* ne *počinju prestajati*, oni bez filozofije ne mogu niti otpočeti. Nada tavori u vremenu svedenom na jest-sada. Vegetira li nada u iščekivanju neizbježne sutrašnjice, radi li kao planiranje izgradnje proračunljive budućnosti (*društvo obilja, sujeta budućnost, planetarno doba* itd.), fantazira li (principijelno ili ne) u *duhu utopije*, u svakom slučaju ostaje ona puki uzmak (*bijeg*) iz lažne sadašnjosti (u kojoj nije moguć niti susret sa samim sobom niti susret s drugim i Drugim) u lažnu, prividnu, ništavnu budućnost.

Spectrum: Zašto rijetko ikada išta suvislo možemo reći o Bogu. Naš jezik ne govori, ne kazujemo. On ostaje nedovoljan da se išta njime bitno rekne. Zašto smo prestali govoriti?

Tko ovo mi (*možemo* u Vašem pitanju) uopće jest? Je li mi, ili, jesmo li mi narod, kršćani (katolici, protestanti, pravoslavni), čovječanstvo, jesu li to živi, mrtvi, nerođeni? Komu zapravo jest biti mi? Jedno pitanje. Drugo: može li jezik uopće biti naš? Kako stvar s jezikom zapravo stoji? Je li jezik od nekoga ili nečega, ili niti od nekoga niti od nečega, nego od onoga biti svega, ili čak, ne korijeni li se jezik možda dublje i od onoga biti samog, u bitivom, nerodivom. Na koncu, ako je ipak nekako od onoga mi-čovjek kako može biti i od Ja-Bog? Kažete *nedovoljan da se išta njime bitno rekne*. Bitni jezik je jezik bitnog. Taj jezik ne govori *o*. Govor *o* nečemu ili nekome (stvarima, događajima, mogućem, nemogućem) bez-bitni je jezik, o-govorenje, ogovaranje. Da bismo *suvislo*, su-misleno, smisleno, s mišlju govorili, mora *misao* sama, misao stvari, stvar (*pojam stvari*) kao misao pro-govoriti. Da bi *išta suvislo* rekli s obzirom na Boga, moramo progovoriti iz nužnih uvjeta njegovoga biti. Bog kao ono bijuće (τὸ ὄν), ono nerođeno, ali ne kao *bezlično (srednji rod)* ono, nego kao osoba, tko, Onaj bijući, pred-postavlja za svoje iz-kazivanje, ipak, kazivanje onog bijućeg samog (grčki adekvatno: τὸ οὐ ἦ ὄν latinski oslabljeno, jer bez *člana*: ens ut ens). I tek ako ono bijuće u svome biti sebe sebi primjereno kazuje moguće je iz-kazati kako Bogu ima biti. Jesu li essentia i existentia (navodim to tu kao posebni, čini mi se, poticajni problem) dostatni *onto-*

logički par za iz-kaz toga biti, izazov je *mistici*, koja, u svjetlu onog bijućeg samog, vidi i iz-kušava Boga kao Ništa, koje Ništa nije niti što-jest niti da-jest, nego je čišće od svakog mogućeg ne-što bijućeg, upravo ono bijuće samo kao ni-što, ali ipak On, ne *ono*. *Mistika* se i s obzirom na nas pita: nismo li mi sami zapravo ne nešto, ni-što, nego na neki način ono bijuće (kao nikoje) samo, te istom kroz nas kao takove može progovoriti Onaj u svjetlu onog bijućeg. Ako smo *prestali govoriti* radi toga da bi se sabrali u takovim pitanjima, onda je dobro da smo prestali. Pitanje ostaje, da li pritom filozofiramo, to jest, sazrijeva li u nama plodonosno začeta ljubav koja bi mogla roditi mudrost kao nerođeno sunce nerodivog, koje sunce bi moralo moći obasjati i zagrijati i ono nerođeno (=ono bijuće), od čijeg sjaja i topline i Onaj nerođeni ima svoje istinsko biti.

Spectrum: Danas se rijetko prikazujemo Jedni Drugima uistinu kakvi jesmo. Hinimo. Čemu tolika neiskrenost prema samima sebi i Drugima?

Vi ste mladi – ne mislim tek na *godine* – pa se, govoreći iz iskustva, čudite. Bacimo li pogled na *danas* iz današnjice, koju smo već dotakli, možemo na drugi način kazati: iz današnjice kao bitstva osebnog vremena proizlazi takovo vremenjenje koje sve uvremenjivo obezvremenjuje do zgojne trenutačnosti onoga sada-jest, ili, ontologički rečeno, ono što jest, sada jest, tako, da istodobno jest i nije to *što* ono *jest* i to u jednom te istom pogledu. Takovo biti zove se *protuslovlje* ili *proturječje* (starinski *protivrječje*). Drugačije: ono biti jest egzistirajuća nemogućnost, opstojeća neistina, zbilja onoga što nije niti moguće niti zbiljsko, literati kažu *apsurd*, *besmisao*. Ima jedan uvid u bitstvo toga vremena, koji, na najnižoj, naime, temeljnoj (*baza*) razini vremenjenja kao takozvanoj *materijalnoj proizvodnji*, gotovo zorno razotkriva o čemu se radi. (Da su i sljedbenici i protivnici onoga koji je to progledao prošli – tu i tamo, ukoliko ih ima, još uvijek i prolaze – mimo toga uvida, govori samo, o različitim mogućnostima ne-odgovornosti spram onoga što je bitno.). Pretpostavka, uvjet mogućnosti (ne jedini) kapitalne proizvodnje je *slobodna radna snaga*. To je takova radna snaga koja ne *ovisi* ni o čemu i nema ništa, te stoga mora raditi da bi uopće mogla biti. Radeći, ta radna snaga proizvodi sebe samu (reproducira se, proizvodi uvjete mogućnosti vlastite egzistencije) kao sebe i kao drugo sebe (sebe kao robu), istodobno, proizvodeći svoje vlastito drugo, ono koje rad kao robu prospektivno kupuje, a zapravo, kroz neplaćeni rad u nužnome radu istom *sebe rada* – Kapital.

Ukratko: porijeklo, bit, mjera Kapitala je *radno vrijeme* kao *mjera rada*. Ili drugačije: čovjek u svome bitstvu (ne tek historijsko-empirijski) sveden na *slobodnu radnu snagu*, radi (sada jest) kao sloboda tako da proizvodi svoju vlastitu neslobodu, svoje zbiljsko (= djelatno) robovanje, *istodobno* proizvodeći privid slobode drugog, *neproizvodnog rada*, za Kapital jednako tako nužne *nadogradnje*. *Radno vrijeme* nije drugo nego vrijeme sebezproizvodnje slobode kao robovanja, i robovanja (Kapital) kao prividne slobode. Radnik, naravno, nije čovjek, štoviše, to je čovjek koji kao čovjek sam proizvodi svoje nečovještvo, i, utoliko je *više* čovjek nego *kapitalist* kojeg kao nečovjeka proizvodi *tudi rad*. Čovjek pak koji funkcionira u nužnoj nadgradnji sistema, u *državi*, u nerazvijenim okolnostima još se zove *kralj*, *predsjednik države*, *predsjednik vlade* etc., a zapravo je plaćeni *funkcioner*, funkcija sistema (nitko i ništa), baš kao što su to na svojim *odgovornim* mjestima svi drugi (profesori, svećenici, pravnici, znanstvenici, tehničari, kibernetičari, profesionalni sportaši i financirani rekorderi, kupljene i potkupljive filmske, estradne i druge *zvijezde*, na koncu *dileri* i prostituirani svake vrste i soja), u tom sebe razvijajućem *svijetu* što se uzdiže na razinu *svjetske povijesti*. Vratimo se k bitnome! Ne treba biti Karl Marx da bi se vidjelo: danas se naprosto ne možemo *Jedni Drugima uistinu kakvi jesmo prikazivati*, ne zato jer *hinimo*, ne s *neiskrenosti*, nego zato, jer ne samo da nismo *uistinu kakvi jesmo*, nego, što je bitno za uvid u bitstvo *današnjeg vremena*, sami su-djelujemo (znali to ili ne) u proizvodnji svoga vlastitoga nismo. Moglo bi se i tako kazati: današnjica jest sebezproizvođaće nečovještvo, protuprirodno, bezboštvo. Rijetkost, iznimnost susreta s onim *uistinu* tu se dodiruje s iznenadnošću nadnaravnog čuda.

*Spectrum: U čemu leži problem bezvoljnosti ljudi u svijetu? Problem bezvoljnosti leži u volji. Volja, uzeta metafizički, jest, uz um i moć, jedan od konstituensa onog živog kao takovog u njegovu biti-živim. U tom smislu metafizika kao teologika iz-kazuje Boga kao um, volju i (sve)moć, a kao antropologika (*racionalna psihologija*) iz-kazuje čovjeka, isto tako, kao um, volju i moć, sa specifičnom razlikom, da se u prvom slučaju radi o beskonačnom (ens infinitum), a u drugom slučaju o konačnom (ens finitum) živom. Metafizički gledano, lišiti se volje, biti bez volje, bilo bi, kako Bogu tako i čovjeku, isto što i ne htjeti biti Bog i ne htjeti biti čovjek. *Bezvoljnost* i *voljnost* idu, metafizički, ruku pod ruku. Da bi problem uočili, predočite si stvar *mitski*, naime tako da sa čovjeka skine-*

te njegovo *metafizičko ruho* (um, volja, moć) i uzmete ga u njegovoj, metafizikom netaknutoj, nevinoj golotinji. Imate čovjeka koji se u *rajskom vrtu* ne *stidi* svoje golotinje, jer te golotinje zapravo niti nema, budući da se ne radi o lišenosti odjeće (um, volja, moć), nego o punini i obilju nevine životnosti, bogatije od svakog mogućeg uma, volje i moći, gotovo istovjetne s ljubavlju, koja se ne da niti zapovjediti niti htjeti, takoreći o *slici* – tu još ne i *prilici* Božjoj – o *slici* Boga prije *stvaranja svijeta*. Prvi čovjek nije niti voljan niti bezvoljan. No vratimo se današnjici. Današnjici kao bitstvu vremena-danas odgovara život koji u trenutku-sada može i mora moći htjeti i umjeti sebe sama u svojoj životnosti, bez obzira na ništa koje je mogao i bez obzira na ništa koje bi mogao biti, oživotvoriti, život koji kao život može sebe sama (o)živjeti. Taj kroz sebe sama, iz ništa svoje prošlosti i iz ništa svoje budućnosti, sebe sama *stvarajući* život jest na najnižoj razini radna snaga *materijalne proizvodnje* života, na višoj razini radna snaga *duhovne proizvodnje*, a na najvišoj moć koja *raste* iz sebe same, koja neće ništa drugo, koja hoće uvijek iznova samo i jedino sebe samu (*volja za moć*), svoje vlastito sebe-nadmašivanje, i u tom smislu biva sve-moć, nad-moć. Vrijeme te moći je *vječno ponovno vraćanje* i *vječno ponovno nadolaženje onog jednakog*, naime moći same koja se jednači sa sobom sebe samu nadmašujući. I ako smo u tom vremenu već osuđeni na to, da *studiramo* filozofiju (umjesto da filozofiramo), onda taj *studij-čitanje* postaje posve besmislen, služi li tek, uz ostalo, za kićene propovjedi, umjesto da, kroz taj *studij*, probudimo barem sluh za stvar, koja, u datom slučaju, tu, kroz Nietzsche-a, progovara. *Bog jest mrtav*, egzistira kao mrtvi Bog, jer je On, za ovo vrijeme, bez prave volje (*volja za moć*), kao što je zapravo *bezvoljan* i čovjek (*veliki* i *mali*, sa svojim *ciljevima* i *vrijednostima*), dotle dok hoće *sebe*, a ne ono, koje jedino, u *liku* čovjeka, moćnom, sebe sama potencirajući životu odgovara, neće *nadčovjeka*. Suvišno je, valjda, reći, da filozofija u filozofiranju, za razliku od metafizike, nije niti stvar volje, niti moći, niti uma, nego da je njoj korijen u plodonoj, rađalačkoj ljubavi ili erosu. Ali nije suvišno, nego se mora reći jasno i otvoreno, da je *kršćanska metafizika* (na štetu kršćanstva) doduše moguća, dok *kršćanska filozofija* nije niti zamisliva, iako se, nepromišljeno, ista u nedostatku prave vjere i odsustvu prave filozofije, upravo volji *za volju*, a očigledno u strahu od prazne *bezvoljnosti*, tu i tamo zagovara. Naravno, ako se stvari, kako kažete, *hine*, onda je sve moguće. Tada imate vjernike čija se *većina* u jednom narodu izražava u *postocima* (!), a imate i *filozofska društva*.

Spectrum: Zašto smo sve više skloniji samoobmanama?

Konstatirati da li *sve više*, bila bi stvar empirijske ekspertize cjelokupnog povijesnog iskustva. No, da čovjek sebi samo umišlja da jest čovjek (sebe obmanjuje), dotle, dok ne vidi kako stvar s onim biti-čovjekom zapravo stoji, to je evidentno. Uvid: vidim, da ne vidim ono vidno (*bitno*), kako je taj uvid progovorio kroz Sokrata, spada u elementarno iskustvo *mogućnosti* filozofije, filozofiranja i onoga biti filozof. Samo takav uvid, produbljen do neizdržive potrebe, može probuditi eros, kojega pak može zadovoljiti samo i jedino porod-narod kao istinski život.

Spectrum: Gdje su proroci? Zašto se glas takvih ne čuje više...

Proroci su svugdje i svagdje. *Pravi* i *lažni*, *zvani*, *samozvani* i *nezvani*, u Starom zavjetu, među izazivačima *križarskih ratova*, među *otkrivačima novih svjetova*, u znanosti, tehnicima, u *medijskom sustavu* (medium, u smislu posrednik, sredstvo posredovanja svega sa svime, ničega s ničim), danas. Ako današnjica kao nihilizam, to jest vrijeme sveuništavanja i sebeuništavanja onog uništivog, uopće ičem još pruža pravu priliku (καίρῳ), onda je to prilika, da zamuknu svi mogući proroci te da konačno progovori jedan jedini, neuništivi glas istinskog filozofiranja.

Spectrum: Zašto smo u strahu da ne budemo ljubljeni?

Biti odista ljubljeno može samo ono koje je dostojno ljubavi. Dostojno pak ljubavi je ono koje je dijete, porod, rod, dar istinske ljubavi. Strah, bolje reći bijeg, od (*ispred*) težine, ozbiljnosti, strogosti, upravo nemilosrdnosti istinske ljubavi jeste bijeg od filozofije. *U strahu smo*, jer u tom strahu ipak sebi na neki način priznajemo da ljubavi nismo dostojni. Probudi li se taj strah do bezumne strave, možda iskrasne prilika za mogućnost istinske ljubavi i njoj odgovarajućeg dostojanstva.

Spectrum: Blizina Drugih postaje sve teža. Gdje naći izvore strpljenja?

Strpljenje ne izvire. Strpljenje je zamiranje. Blizina *Drugih*, kao personifikacije onog Drugog u značenju protivnog, neprijateljskog, uništavajućeg (i kao takovog Zla samog), morala bi se, čini se, produbiti do neidržljivosti, nepodnošljivosti, e da bi *izgubili strpljenje* i upustili se u ono (ipak) ne-odgodivo: nemilosrdno filozofiranje, koje bi i mržnju Zla, Drugog, uništavajućeg, moralo u stanju biti (ne *milosrdno*) ljubavlju premašiti, takoreći, nad-ljubiti.

Spectrum: Slutnja je u izgnanstvu. Događaji se shematiziraju. Sve se želi unaprijed znati. Jedino nerješivo pitanje ostaje kako izbjeći smrt?

Današnjica prozreta u svome bitstvu kao vrijeme sebeproizvođenja cjeline onoga sada-jest, što se (ta cjelina kao ono neistinito samo) artikulira na različite načine, u metafizičkome obratu (ne *primat uma*, nego *primat moći*) kao biti = živjeti = samo-sebe-bivati = moć koja hoće sebe samu u *vječnom* kruženju iz ništa kroz ništa u ništa onoga sada-jest, ili, u apsolutno znanstvenom obrtanju u radni pogon sebeproizvodnje znanstveno-tehničko-kibernetičkog totaliteta robovanja, ili infantilno, kao *globalizacija*, ili pak na *popularnijim* razinama kao *svjetski rat*, *svjetsko tržište*, *svjetski promet*, *svjetsko prvenstvo* i *nadmetanje* (*lijepodusi* su to najavili u sferi *kulture* kao *svjetsku književnost*), da ne nabrajamo dalje sve moguće aspekte *današnjeg svijeta* – ta današnjica u svome bitstvu kao sebe sama afirmirajući nihilizam ne ostavlja prostor nikakovoj želji za znanjem, jer se ono bitno tu zaista *unaprijed* (*a priori*) zna. /Ne treba, valjda, podsjetiti, da *informacija* nije znanje, da *informatički sustav* nije sustav znanja (bitnog vida stvari), te da je od-mjereno znanjem, to jest pravim gledom stvari, *sustav informiranja* = sustav sebe- i sve-obmanjivanja onim bezbitnim, ali funkcionalnim, cirkularnim, operativnim etc., upravo otuđenome vremenu pri-mjerenim, *su-vremenim*./ Jednako tako kao što se zna (je li i to možda informacija?), da se smrt ne da izbjeći. Ono što se ipak zaboravlja, jest jedna već iskušana mogućnost filozofiranja, a ona se svodi na to, da ono rodivo-rođeno u rasponu usmrtivog (ne puki *smrtnici*) i neusmrtivog (*besmrtnici*) nosi u sebi mogućnost o-bez-smrćivanja (*ἀθανατίζειν*, može se čuti još kroz Aristotela, a naći u takozvanoj Nikomahovoj etici, 10. knjiga).

Spectrum: Čovjek je postao Stranac danas više negoli ikada do sada u povijesti. Ne uvirem u se. Usebnost nas prestravljuje. Zjapimo. Sto činiti u takvome prisilnom nagnuću. Niti se više brinemo. Niti smo pogođeni ičim, niti išta želimo riječima iskazati. Sve se razrješuje da se nekome oduzme sloboda, da se nekoga (u)čini taoce, uniženim. Kako zaustaviti uzavrele duše željne rata, krvi, propasti, razaranja? Jesu li molitva i šutnja dovoljni ...?

Jedno je biti stranac, drugo biti tuđinac. Čovjek nije *postao Stranac*, čovjek je, kako se kroz Heraklita čuje, rođen kao stranac. Stranac sebi samome (svome sebstvu) i stranac bitstvu svega što uopće može biti. U tome je sadržano barem dvoje: 1) da čovjek sebstvom svojim, svojim bitstvom nije ništa sa-

mo prirodom rođeno, prirodno, urođeno, da čovjstvo nije ništa *puko* prirodno, i, 2) da je bitstvo čovjeka odnos spram sebe sama i, istodobno, odnos spram bitstva svega što uopće može biti (Bog, bogovi, ma koje drugo bijuće). Ta *struktura* sebe-odnosa i odnosa spram bitstva svega omogućuje istom duhovnost, božanskost čovjeka, koje u čovjeku *ima*, a da ipak nije *prirodna* (odsustvujući prisustvuje, kako stvar progovara, kroz Heraklita, u *34. fragmentu*). Utoliko čovjek jest stranac, sebi i svemu, koji mora sebe istom naći (ili, prinuđen je sebe tražiti kroz različite mogućnosti duha), da bi se mogao sam sa sobom i sa svime bitno zblížiti, *postati* blizak, prijateljski se u prisnosti onoga bez čega ne može, istodobno, onoga po čemu uopće može išta biti. Za razliku od čovjeka koji se rađa kao stranac, to jest kao ono rodivo u rasponu (razapetosti) usmrtivosti (*prirodnost*) i neusmrtivosti (*duhovnost*), čovjek-tuđinac se ne rađa, tuđincem se postaje. Da skratim (imajući u vidu sve što sam rekao, pokušavajući na različite načine, ali, koliko je moguće, držeći se iste razine, odgovoriti na Vaša pitanja): današnjica čini od čovjeka tuđinca, to će reći – bijuće, koje je tuđe sebi samome, drugome, po prirodi srodnom, tuđe svemu inom prirodnom, neprirodnom i natprirodnom, tuđe samom iskonu svega. No to što današnjica čini od čovjeka, ta *činjenica otuđenja*, koja se iskušava i doživljava na svakom koraku, u drastičnom, sasvim nečovječnom, upravo bestijalnom vidu *rata*, *krvi*, *propasti*, *razaranja*, ali isto tako i u apsolutno svakom trenutku tog *našeg vremena* (koje svoje otuđenje, svoju laž prikriva i tako da sebe razlikuje kao *radno* i *slobodno vrijeme*) u njegovom, gotovo idiličnom vidu *mirotvorstva*, *ekumenizma*, *razumijevanja* i *sporazumijevanja među narodima*, *poštivanja tuđih* (= *različitosti!*) *kultura*, itd. – tu činjenicu, kažem, ima se prepoznati u njenom bitstvu. Današnjica sama, zapravo, ne čini ništa. Bitstvo vremena, koje (bitstvo) zovemo današnjica, traži, iziskuje, *zabijeva* od tog bijućeg, koje tu već iz sasvim nepoznatih razloga još zovemo *čovjek*, da svojim bitstvom, ukoliko uopće hoće da bude, bude moć (uz ostalo *snaga*), koja može biti=sebe-sama-bivati. Moć koja može, to iznudiuje to vrijeme, *slobodna od svega* (prirodnog i duhovnog) i *slobodna za sebe*, kroz sebe, u skladu s vremenom, tu, uvijek iznova sada, iz ništa (prije: više ne; poslije: još ne) sebe samu sebi afirmirati, proizvoditi. Ta, s bitstvom vremena su-rađajuća, sebe samu proizvođača moć *stvara* iz ništa svoju vlastitu tuđinu, tuđost, tuđinstvo sebe sebi samoj i tuđost drugoga, tuđinstvo svega. To posvemašnje *otuđenje* svega od svega i svega sa svime u svemu, to sebeotuđujuće otuđenje *jest*

današnji svijet. Raz-mislite, ima li uopće za-mislive molitve i šutnje koje bi to sebeotuđivanje mogle zaustaviti!

Spectrum: Zašto se sada (u ovome datome trenutku) u kojem jesmo, ne osjećamo više pozvani odgovoriti u vremenitosti vremena?

Zato, jer *sada (u ovome datome trenutku) u kojemu jesmo*, zapravo nismo, nema nas, to nismo mi. Kada kažem mi, mislim na neoprostivo – ničim iskupivo (do možda, ipak, indirektnim omogućivanjem filozofije) – uništavane životnike.

Spectrum: Kako sprječavati odsutnost Drugoga u svijetu? Stišati bijes razjarena svijeta? Obuzdati rastuće praznine ispraznosti? Skupiti Istinu što je drugi objeručke rasipaju?

Odsutnosti nema bez prisutnosti, jedna drugu uzajamno *sprječava*. *Bijes razjarena svijeta* trne sam od sebe. *Rastuće praznine ispraznosti same sebe obuzdavaju* – raspršuju se. Ali Istina nije *nešto* što čeka svoje *skupljače*. Istina se ima istom roditi.

Spectrum: Kako gledate na sveopćenito pomanjkanje hrabrosti za istinitost? Unatoč navijeke saznanju koje je već tisućljećima duboko ucijepljeno u svako kršćansko srce.

Kršćansko srce je, mjereno *tisućljećima*, premlado da bi bilo mjera *hrabrosti za istinitost*. Istinska hrabrost pretpostavlja odnos spram svemogućeg sve- i sebe-uništavajućeg. Smagati snage za taj odnos, smoći snagu za nositi se sa svemoćnim Ništa, imati snage gledati zbiljskoj (djelatnoj) Neistini u oči, ne može hrabrost niti u osloncu na Boga (kršćanskoga), niti na bogove sve zajedno, ma koliko da ih ima, a niti kao *sumanuta, izbezumljena hrabrost čovjeka*. *Hrabrost za istinitost* može smoći snage, pravu odvažnost, samo u nerodivom, ne onom nerodjenom – filozofiranjem.

Spectrum: Gdje su Pozvani? Zašto se nitko ne odaziva zovu? Zašto rijetki danas spaljuju svoje Ja? Je li to razlog zašto je kršćansko tlo postalo tromo... usudio bih se reći, zaleđeno? Zbog čega čovjek tako lako odustaje? Zbog čega se tako olako lišava samoga sebe? Zašto se ne bori?

Samo nerodeno sunce, *mudrost*, do koje je u filozofiji stalo, moglo bi razmrznuti, razlediti ne tek *kršćansko tlo*, nego ledenu pustinju onoga biti svega *što jest*, koju današnjica uspostavlja, u svemirskim razmjerima, kao znanstveno-tehničko-kibernetički totalitet neistine i robovanja. Boriti se, tu je isto, što i istinski filozofirati.

Spectrum: Možemo li mirno spavati, znajući da negdje odrastaju generacije koje će svijet poosobiti svojom žrtvom ljubavi?

Mirno ne možemo niti spavati niti budnima biti. Ako je istinski nemir znamen možnosti začinjaja i rađanja još nikada rođenog roda nerodivog, onda se ne radi o *generacijama i žrtvi ljubavi*, nego o naraštaju koji raste iz svetosti, čistoće i nevinosti ljubavi nerodjenog sunca. Jedino istinska filozofija, u nuždom neuništivo-neizbježnog začetom filozofiranju, mogla bi (ako je uopće to moguće), darovati pravi, živototvorni i djelotvorni dar-odgovor na bitna pitanja.

P. S.

Čovjek nije ono što može spoznati i što može htjeti. Čovjek je ono što može ljubiti.

Max Scheler

Okrećem se. Tražim Ljude oko sebe. Iščekujem susrete. Nema ih... sve ih je manje. Susreti izumiru. Takve pošasti treba spriječiti. Zaustaviti. Ne dati da se krivotvore radosti koji ispunjavaju Čovjeka... Ljude. Ne smije se dogoditi da sutra, za deset godina, susreta više ne bude, da se Ljudi prestanu susretati. *Postajati Ljudi*.

Trgnuti. To je naša misija. Izuzeti se. Uzdignuti se u duhu. Približiti se Istini... prionuti srcem uz misterij. Prihvatiti ga. Po-stajati s Njim... živjeti. Nadići sitne nemoći. Ne dati da nas savladaju. Skrše. Treba se s time već jednom naučiti nositi.

Ostaviti najljepše dijelove sebe za ono što tek dolazi, počima, navire u zrcima. Ne bojati se zastati. Othrvati se. Priskrbiti malo odmora u duši. Malo je mjesta gdje se Čovjek može odmoriti, zakloniti svoje Lice. Biti blag nečijemu pogledu. No, ne treba zato odustati... ima još uvijek ponešto *sjaja Mladoga Sunca s visina da obasja i one koji sjede u tmini...*

Dražen Zetić